

สามล้อ (ปัตตานี)

รอรวันสุญพันธ์

วงศ์ ทิวทัศน์¹

สามล้อ พาหนะคู่เมืองปัตตานี

ผมไม่ได้เกิดที่ปัตตานี แต่ด้วยคุณตาและคุณแม่เป็นคนที่นี่ ผมจึงมาเรียนหนังสือและโตที่ปัตตานี ในวัยเด็กผมจำได้ว่าการเดินทางไปยังที่ต่างๆ ภายในเขตเทศบาลเมือง ผมจะใช้บริการรถสามล้อรับจ้าง เพราะตอนนั้นยังใช้จักรยานไม่เป็น การจะเรียกสามล้อสักคันทำได้ไม่ยาก ด้วยมีผู้ยึดอาชีพนี้เลี้ยงชีพอยู่จำนวนมาก (ส่วนใหญ่จะเป็นชาวมุสลิมจากชุมชนต่างๆ มีบ้างที่เป็นชาวจีนแต่ไม่มากนัก-ผู้เขียน) รออูริมถนนไม่นานก็มีผ่านมาให้เรียกใช้บริการ ราคา

ก็ไม่แพง คิดกันตามระยะทาง ต่อรองกันได้ ส่วนใหญ่ไม่ค่อยได้ไปไหนไกลนัก เพราะเมืองยังไม่ขยายอย่างในปัจจุบัน ทำให้รถสามล้อเข้าถึงผู้โดยสารทุกตรอกซอกซอยและเป็นพาหนะรับจ้างที่ครองใจชาวปัตตานีมากกว่าพาหนะรับจ้างประเภทอื่น มีหลายครอบครัวที่ผูกขาดเหมาให้รับส่งกันเป็นประจำ ไม่ว่าจะส่งลูกหลานไปโรงเรียน ส่งแม่บ้านไปตลาด แม้แต่กระทั่งคุณตาของผมก็มีเจ้าประจำพาไปส่งที่ร้านกาแฟทุกคืน จนเป็นเพื่อนกับสารีไปโดยปริยาย

ผมได้จากปัตตานีไปเรียนหนังสือและทำงานที่

¹ อดีตนักเขียนบทความประจำวารสารวิมานเมฆ

กรุงเทพฯ เป็นเวลาสิบกว่าปี และเมื่อได้มีโอกาสกลับมาที่นี่อีกครั้งทำให้ผมได้เห็นความเปลี่ยนแปลงของพาหนะประจำเมืองปัตตานี เมื่อเวลาผ่านไป ความเปลี่ยนแปลงเริ่มมาเยือน

ผมเติบโตและได้กลับมาเห็นความเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ของปัตตานี สามล้อก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่เลี่ยงการเปลี่ยนแปลงไปไม่พ้น คนขี่สามล้อหน้าเดิม วัยที่ร่วงโรย กำลังวังชาที่ถดถอย ค่าครองชีพที่สูงขึ้นเป็นเงาตามตัว อีกทั้งการขยายเมืองทำให้รถสามล้อเริ่มเสื่อมความนิยม สามล้อหน้าใหม่ไม่มีเขี้ยวการ แต่หันไปขี่รถตุ๊กๆ แทน เพราะไปได้ไกลกว่า ไม่ต้องใช้พลังกำลังในการปั่น แถมยังบรรทุกผู้โดยสารได้เป็นจำนวนมาก อาชีพสามล้อจึงขาดคนรุ่นใหม่เข้ามาสานต่อและคนส่วนใหญ่มองอาชีพนี้เป็นอาชีพที่ต่ำต้อย ทำให้สามล้อต้องตกอยู่ในสถานะที่เสี่ยงต่อการสูญพันธุ์เป็นอย่างยิ่ง และผมคาดเดาเอาว่าอีกไม่นานรถสามล้อที่พอจะมีรับผู้โดยสารอยู่บ้างอย่างวันนี้คงไม่มีให้เห็นตามท้องถนนอีก นอกจากรถสามล้อที่อนุรักษ์และเก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์เท่านั้น

มอเตอร์ไซค์รับจ้างผู้พิฆาตสามล้อตัวจริง

เมื่อประชากรของปัตตานีเพิ่มมากขึ้น เมืองขยายออกกว้างกว่าอดีต ยานพาหนะที่ได้รับความนิยมในต่างจังหวัดมากคือ รถมอเตอร์ไซค์ แทบทุกบ้านต้องมีไว้เพื่อความสะดวกสบายในการเดินทางในเมือง และเมื่อไม่กี่ปีมานี้ได้เกิดรถโดยสารประเภทใหม่ขึ้นในจังหวัดปัตตานีนั่นคือ “มอเตอร์ไซค์รับจ้าง” ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นหนามยอกอกรถสามล้ออย่างแท้จริง เพราะความรวดเร็วที่มากกว่า ผู้โดยสารจึงหันไปนั่งพาหนะด่วนถึงที่หมายทันใจนี้กันมากขึ้นทุกวัน ในที่สุดมอเตอร์ไซค์รับจ้างก็กลายเป็น

พาหนะยอดนิยมแทนที่สามล้อ

กระแสนิยมราเลย์ อีกเหตุสามล้อสูญพันธุ์

นอกจากผู้ขับขี่สามล้อจะต้องพบปัญหาต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่ออาชีพแล้ว ตัวรถสามล้อก็ยังคงเจอกับปัญหาด้วยเช่นกัน ทุกวันนี้กระแสความนิยมรถจักรยานยี่ห้อราเลย์มาแรงมาก ถึงขนาดมีการตั้งชมรม มีการรวมตัวกันเพื่อขับขี่ไปยังที่ต่างๆ ซึ่งจะไม่เกี่ยวกับสามล้อถ้ารถจักรยานที่นำมาใช้ทำสามล้อไม่ใช่ยี่ห้อ “ราเลย์” ผู้ที่อยากได้ราเลย์ไว้ครอบครองล้วนต้องไปเสาะแสวงหาตามที่ตั้งๆ เพราะเป็นจักรยานเก่าหายาก แต่มีทางเลือกที่ไม่ต้องไปหาที่ไหนไกล ก็คือไปซื้อสามล้อมาแล้วตัดส่วนที่พ่วงสำหรับผู้โดยสารออกไป เจ้าของสามล้อแทบทุกรายมักไม่ลังเลที่จะตัดสินใจขายเพราะผู้ซื้อให้ราคาดีและประกอบกับการขับขี่สามล้อเริ่มประสบปัญหาด้านรายได้ เหตุการณ์เช่นนี้น่าเป็นห่วงมากกว่าในที่สุดแล้ว นอกจากจะไม่มีผู้ขี่อาชีพนี้แล้ว รถสามล้อก็จะไม่มีให้เห็นอีกต่อไป

ผู้คนเร่งรีบอีกเหตุสามล้อถูกลืม

เมื่อสังคมไทยรับเอาวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตจากชาติอื่นเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทย ทำให้วิถีชีวิตคนไทยต้องเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ชาวปัตตานีก็มีอายุยกเว้น การใช้ชีวิตอย่างเร่งรีบแข่งกับเวลาเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้สามล้อเสื่อมความนิยมลงด้วยเหตุที่ได้เข้าไปไม่ถึงใจผู้พาหนะทันสมัยที่ใช้เครื่องยนต์ไม่ได้ และสิ่งที่น่าเป็นห่วงที่ตามมาคือจำนวนอุบัติเหตุที่เกิดขึ้นในปัจจุบันมีแนวโน้มสูงขึ้นมาก จะด้วยความเร่งรีบหรือด้วยความประมาทของผู้ขับขี่ก็ตามที รวมถึงความรุนแรงของอุบัติเหตุก็เช่นกัน นับวันมีแต่จะทวีความรุนแรงมากขึ้น ผิดกับ

สมัยเก่าก่อนที่ผมเห็นรถสามล้อวิ่งไปเรื่อย ๆ ชนกันบ้าง เชี่ยวกันบ้าง หากแต่ความเร็วเพียงแค่มิถึงยี่สิบกิโลเมตรต่อชั่วโมง ไม่อาจทำให้เกิดความเสียหายใหญ่หลวงได้ ผู้โดยสารจึงนั่งสามล้ออย่างสบายใจไม่ต้องกังวลเรื่องอันตราย เรียกว่าไม่มีเลขก็ว่าได้

เอกลักษณ์ที่ถูกรบกวน

รถสามล้อแต่ละคันล้วนมีอายุยาวนานควบคู่ไปกับชีวิตของชาวปัตตานี ตั้งแต่ผมเริ่มจำความได้จนถึงปัจจุบันที่ได้เห็นรถสามล้อมาก็เกือบสามสิบปีแล้ว พาหนะชนิดนี้บ่งบอกถึงความรุ่งเรืองในอดีตได้เป็นอย่างดี เพราะเมื่อใดมีรถโดยสารแสดงว่าเมืองนั้นมีเศรษฐกิจที่ดี ผู้คนมีความเป็นอยู่ที่สุขสบายจะไปไหนไม่ต้องเดินเท้าหรือขี่ช้างม้าวัวควาย แต่สถานการณ์ของสามล้อในปัจจุบันน่าเป็นห่วงมาก เพราะผู้เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์สามล้อได้ให้ความสำคัญให้กับวัตถุก็คือตัวรถสามล้อมากกว่าคนขี่สามล้อซึ่งถือว่ามีค่ามากกว่ารถด้วยซ้ำ การที่รถสามล้อจะวิ่งอยู่บนถนนได้ต้องมีผู้ขับขี่ รถที่วางโซ่อยู่ในพิพธิภณห์ คงไม่ต่างอะไรกับสัตว์ป่าที่ปล่อยให้เห็นเพียงภาพ ความมีชีวิตชีวาและสีสันของปัตตานีคงเปลี่ยนไปถ้าไม่มีสามล้อวิ่งรับส่งผู้โดยสารเหลืออยู่

ทางรอดของสามล้อปัตตานี

หลายจังหวัดในเมืองไทยล้วนมีรถสามล้อให้บริการทั้งกับผู้คนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว และสามล้อแทบทุกจังหวัดก็ประสบปัญหาอย่างเดียวกันแต่ความเป็นเมืองท่องเที่ยว ทำให้อาชีพนี้ยังดำรงอยู่ได้ ผมเคยไปเที่ยวจังหวัดพิษณุโลก กลางวันแทบไม่เห็นรถสามล้อสักคัน แต่กลางคืนมีสามล้อออกวิ่งรับนักท่องเที่ยวเพื่อพาชมเมืองหลายสิบคัน

บางจังหวัด (แถวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) ถึงขนาดใช้สามล้อเป็นพาหนะให้นายกรัฐมนตรีและคณะนั่งไปยังจุดหมายเป็นที่เชิดหน้าชูตาออกไปทั่วประเทศ แต่เนื่องจากปัตตานีไม่เคยมีการจัดให้นักท่องเที่ยวขึ้นรถสามล้อชมเมือง ทั้งที่เป็นเมืองเก่าแก่มีสถาปัตยกรรมโบราณที่มีเอกลักษณ์เฉพาะมากมาย การหาวิธีที่จะช่วยให้ผู้ขับขี่สามล้อสามารถเลี้ยงชีพเลี้ยงครอบครัวได้ด้วยอาชีพนี้ น่าจะเป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยอนุรักษ์อาชีพสามล้อและรถสามล้อให้คงอยู่คู่ปัตตานีต่อไป

ละเลียดชมเมืองปัตตานี

ผมเคยทดลองนั่งรถสามล้อผ่านบ้านคนจีนย่านหัวตลาด พบมุมมองอีกมุมที่ไม่ได้เห็นมานาน การนั่งรถที่วิ่งไปด้วยความเร็วไม่มากนักทำให้สามารถมองเห็นความงามของบ้านเรือนสมัยก่อนได้มากขึ้น ได้พิจารณารายละเอียดของสิ่งก่อสร้างที่ผ่านตา ยังมีย่านเก่าแก่อีกหลายแห่งในเมืองปัตตานี ที่น่าจะทำให้ผู้ที่ได้สัมผัสเกิดความรู้สึกดีกับเมืองนี้ เช่น แถววังเจ้าเมืองเก่า (จะบังติกอ) ซึ่งมีบ้านของชาวไทยมุสลิมที่ยังคงความงามตามลักษณะของเรือนไทยมุสลิมได้เป็นอย่างดี ยิ่งถ้าผู้ขับขี่สามล้อมีความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่กล่าวมาข้างต้น ยิ่งจะเพิ่มมูลค่าของค่าโดยสารได้มากขึ้น และผู้โดยสารก็น่าจะเต็มใจที่จะให้อย่างไม่เสียดาย อีกทั้งผู้ขับขี่ก็จะไม่เห็นว่าอาชีพนี้เป็นอาชีพที่ต่ำต้อยอีกต่อไป เพราะต้องเป็นผู้มีความรู้ไม่ใช่ใช้แค่แรงงานเพียงอย่างเดียว

ตำนานที่มีชีวิต

ผมมีโอกาสพูดคุยกับสาวที่ลั่นแล้วแต่ยึดอาชีพขี่สามล้อมากกว่าครึ่งชีวิตทำให้รูปร่างละเลียด

ของสามล้อเพิ่มขึ้นอีกพอสมควร และบทสัมภาษณ์ต่อไปนี้เป็นส่วนหนึ่งของการได้พูดคุยกับผู้ยึดอาชีพนี้เลี้ยงครอบครัวโดยตรง (ปรับเปลี่ยนบางตอนเพื่อความเหมาะสม) ต้องขอขอบคุณผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งสองท่านมา ณ โอกาสนี้ด้วย

นายคอเลาะห์ ชาแม อายุ 55 ปี (ปากน้ำ)

รถคันนี้ซื้อมาได้ 16-17 ปีแล้ว เป็นคันที่สอง เพราะขี่มาตั้งแต่อายุ 15 ปี ซื้อมาจากสงขลา ราคา รู้สึกว่าจะ 650 บาท ค่าโดยสารสมัยก่อนขั้นต่ำก็หนึ่งบาท ส่งแถวย่านในตลาด ถ้าไปโรงพยาบาล ปากน้ำ หรือนาเกลือคิดสามบาท เมื่อก่อนขี่ทั้งวัน มีผู้โดยสารตลอดเดี๋ยวนี้ออกจากบ้านหกโมงเช้าเที่ยง บ่ายโมง บ่ายสองโมงก็กลับบ้านพักผ่อนแล้ว ไม่ค่อยมีคนใช้บริการ คนหันไปนั่งรถเครื่องรับจ้างกันหมด (มอเตอร์ไซค์รับจ้าง) เมื่อปีที่แล้วมีรถสามล้อประมาณสามร้อยคัน แต่ปีนี้ลดลงไปเยอะ น่าจะเหลือสักสองร้อยกว่าคัน (ซึ่งตรงกับที่ผมเห็นว่าไม่ค่อยจะมีสามล้อวิ่งตามถนนสายต่างๆ เหมือนสมัยก่อน เห็นอยู่ตามตลาดนัดเท่านั้น) ผู้โดยสารที่ยังใช้บริการอยู่ก็เป็นพวกแม่ค้า และแม่บ้านที่มาจ่ายตลาด ซึ่งโดยมากอยู่แถวในเมือง ที่ผ่านมาเวลาหน่วยงานของรัฐหรือเอกชนมีงานต่างๆ มักนำสามล้อไปวิ่งในงาน แต่เดี๋ยวนี้ไม่ค่อยมี คงจะยึดอาชีพนี้ต่อไปเรื่อยๆ จนกว่าจะทำไม่ไหว เพราะไม่มีความรู้ ไม่ได้เรียนหนังสือ อายุก็มากแล้วไม่รู้จะไปทำอะไร

นายมะแซ มะดีเยาะห์ อายุ 65 ปี

รถคันนี้ซื้อที่ร้านแถวจะบังติกอ เมื่อปี 2514 ปีที่ลูกชายเกิดพอดี เริ่มขี่มาตั้งแต่อายุ 16-17 ปี สมัยก่อนมีผู้โดยสารเยอะเพราะไม่มีมอเตอร์ไซค์รับจ้าง พอมีมอเตอร์ไซค์รับจ้างทำให้สถานการณ์แย่มาก เราสู้ไม่ได้ รายได้ทุกวันนี้ก็ไม่มาก อยากให้ผู้ที่เห็นความสำคัญเข้ามาช่วยเหลืออาชีพสามล้อบ้าง

ลักษณะเฉพาะของสามล้อปัตตานี

สามล้อปัตตานีเป็นสามล้อที่ดัดแปลงขึ้นโดยใช้จักรยานมาต่อเข้ากับที่นั่งผู้โดยสาร จักรยานที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นยี่ห้อราเลย์ที่มีความคงทนแข็งแรง บางคันใช้งานมานานถึงสามสิบสี่สิบปี มีการต่อที่วางของด้านหลังเพื่อให้ผู้โดยสารวางสิ่งของสัมภาระ มีการตกแต่งประดับประดาตกแต่งเป็นลายต่างๆ อย่างสวยงาม และทุกคันจะต้องมีร่ม (แบบกางเอง) ไว้คอยบริการผู้โดยสารเพื่อกันแดดกันฝน เพราะสามล้อปัตตานีไม่มีหลังคา ปัจจุบันอาจจะหาความงามและความสมบูรณ์ที่กล่าวมาข้างต้นดูได้ยากสักหน่อย (ยกเว้นในพิพิธภัณฑ์) ด้วยเหตุที่ค่าครองชีพสูงขึ้น ทำให้เจ้าของรถไม่มีทุนทรัพย์ในการดูแลรักษา และอีกไม่นานสามล้อปัตตานีก็จะเหลือไว้เพียงความทรงจำว่างๆ ผมจะออกไปนั่งสามล้อ (ด้วยความสัตย์จริง ฮา)

